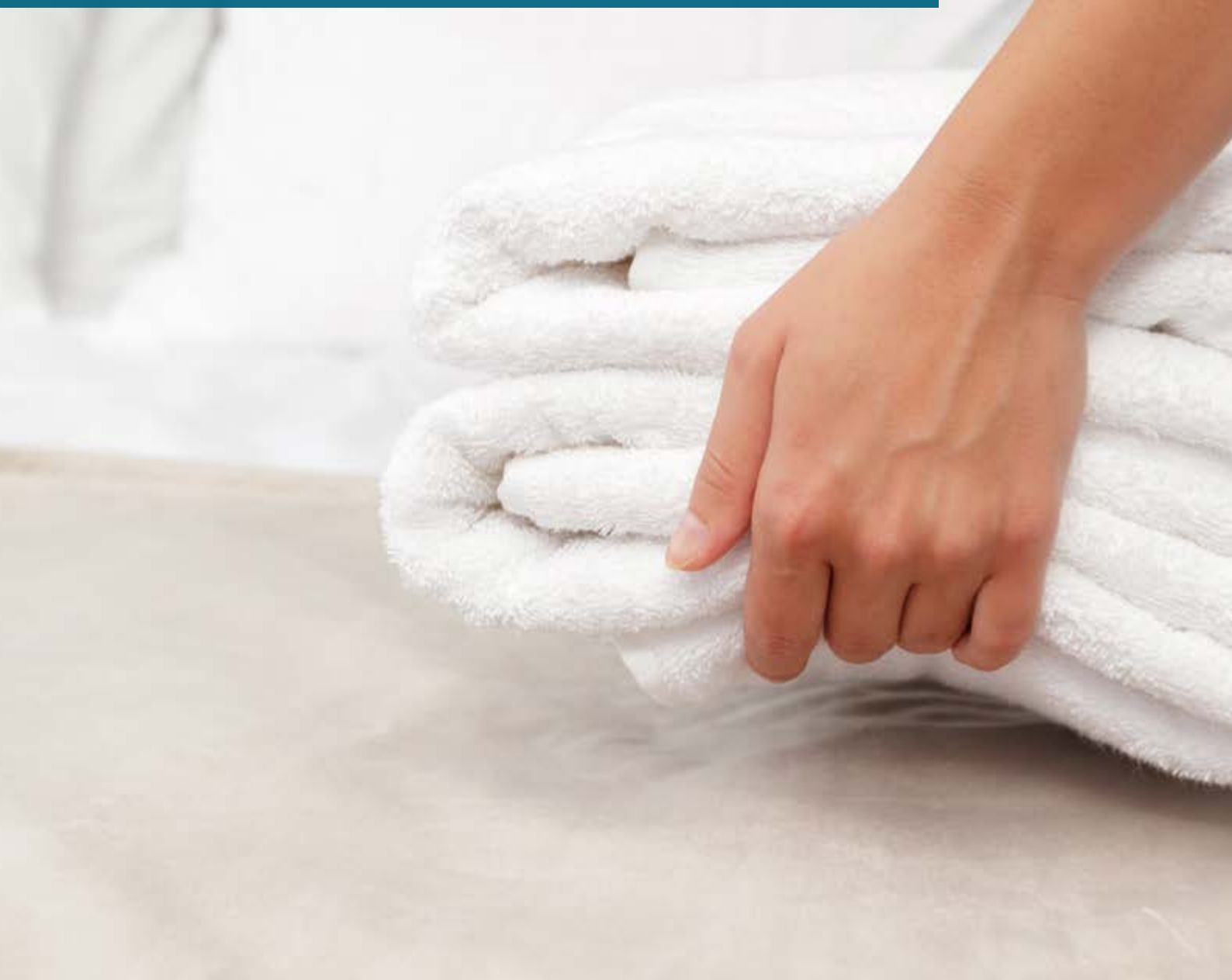
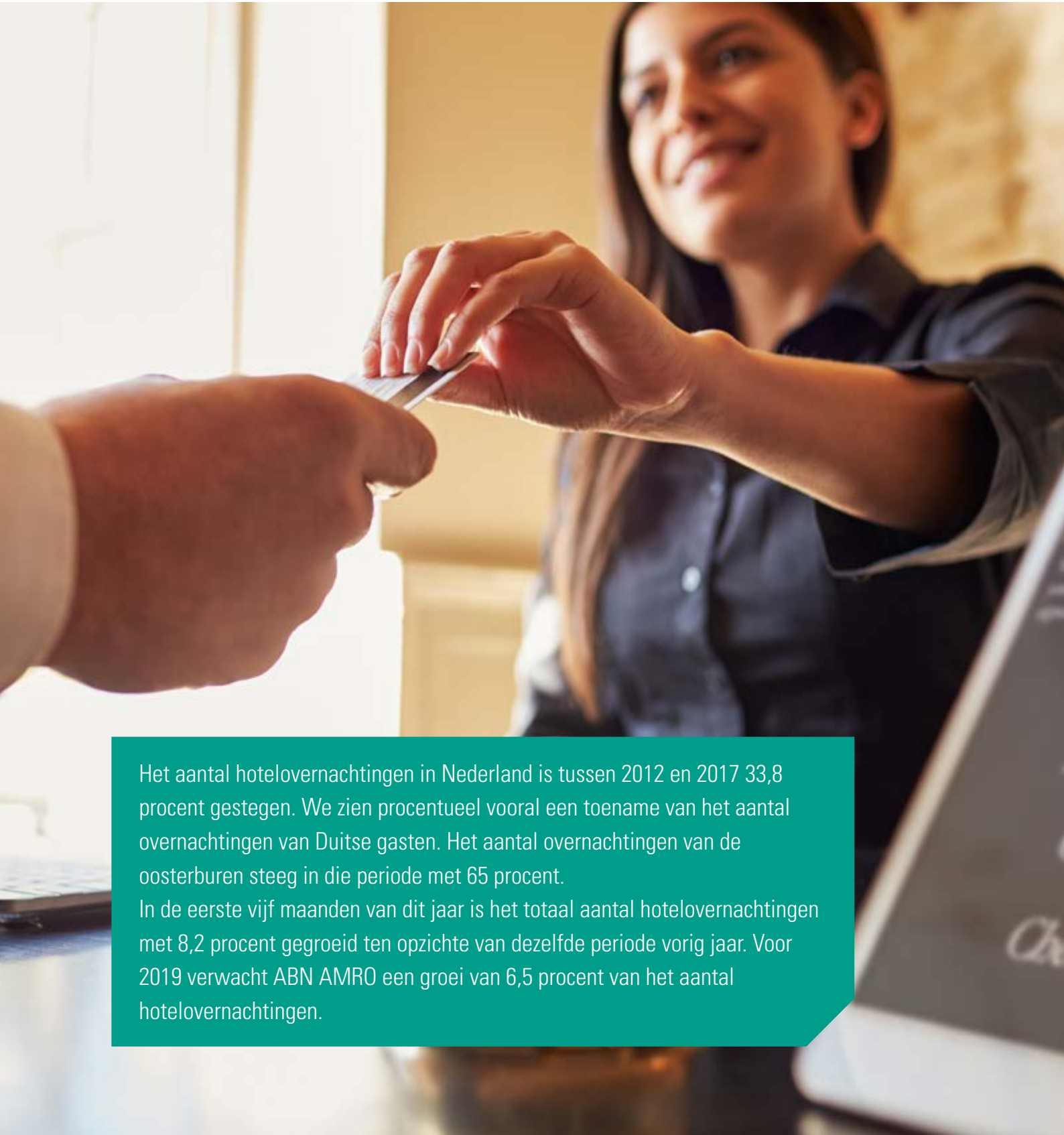


# Groen is poen

Noodzaak, nut en mogelijkheden om uw hotel te vergroenen.





Het aantal hotelovernachtingen in Nederland is tussen 2012 en 2017 33,8 procent gestegen. We zien procentueel vooral een toename van het aantal overnachtingen van Duitse gasten. Het aantal overnachtingen van de oostburen steeg in die periode met 65 procent.

In de eerste vijf maanden van dit jaar is het totaal aantal hotelovernachtingen met 8,2 procent gegroeid ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Voor 2019 verwacht ABN AMRO een groei van 6,5 procent van het aantal hotelovernachtingen.

# Groen is poen

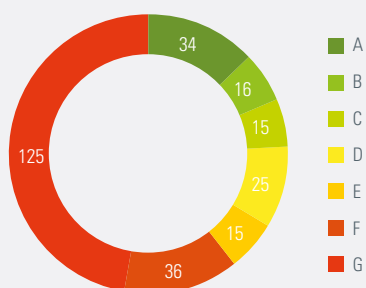
De Nederlandse hotelsector heeft nog een lange weg te gaan op het gebied van energiezuinigheid. Uit onderzoek van ABN AMRO en CFP Green Buildings blijkt dat meer dan 75 procent van het hotelvastgoed nog niet duurzaam genoeg is (energielabel C of hoger).

Met eenvoudige maatregelen en geringe kosten kunnen twee keer zoveel hotels zo'n label krijgen, blijkt eveneens uit het onderzoek. En dat is wel zo verstandig: duurzaamheid levert (op termijn) geld op, consumenten willen 'groen' overnachten en de wetgever eist het de komende jaren.

De Nederlandse hotelsector scoort op duurzaamheidsgebied niet bijzonder goed. CFP Green Buildings onderzocht in opdracht van ABN AMRO het energieverbruik van het Nederlandse hotelvastgoed op dit moment en de verduurzamingsmogelijkheden op de middellange termijn.

Uit dat onderzoek blijkt dat slechts een op de vier van de onderzochte hotels beschikt over een door de overheid erkend energielabel. Dit houdt in dat deze energielabels officieel geregistreerd zijn in de [EP online database](#). De andere 75 procent heeft geen energielabel, heeft een energielabel wat niet officieel is geregistreerd in de [EP online database](#), of een verlopen energielabel. Van de hotels die wel een erkend energielabel hebben, bezit slechts een kwart energielabel C of hoger. 'De hotelsector loopt hiermee duidelijk achter op andere sectoren', zegt Stef Driessen, sector banker Leisure bij ABN AMRO.

## Huidige energielabels van 266 Nederlandse hotels



Bron: CFP Greenbuildings (juli 2018)

## Hoe kunnen hotels vergroenen?

Het goede nieuws is dat het aantal 'groene' hotels (met energielabel C of hoger) in Nederland met een aantal simpele ingrepen kan verdubbelen, zo blijkt uit het onderzoek van CFP Green Buildings. Veel hotels kunnen eenvoudige maatregelen nemen die hun energieverbruik verminderen en bovendien binnen vijf jaar (en soms veel korter) zijn terugverdiend, zoals onderstaande tabel laat zien. Het gaat daarbij om maatregelen als energiemanagement, LED-verlichting en klimaatoptimalisatie.

Naast relatief eenvoudige en goedkope manieren om het energiegebruik in een hotel terug te dringen, is er ook een aantal ingrepen die duurder zijn en een langere terugverdientijd hebben (tot in een enkel geval bijna twintig jaar). In het onderzoek hebben we een aantal energiemaatregelen doorgerekend.

- **Optimaliseren klimaatinstallatie.** Door simpelweg de technische installatie beter af te stellen, kan al energie worden bespaard. Zo is er bijvoorbeeld vaak winst te boeken bij het afstellen van schakeltijden en temperaturen. Dat kost vrijwel niets.
- **Energiemanagement.** Wat de factuur van het energiebedrijf niet kan, kan een energiemonitoringsysteem wel: het energieverbruik van iedere aparte activiteit nauwkeurig analyseren en vergelijken. Dit is een kleine investering die tot flinke energiebesparingen kan leiden.
- **LED-verlichting.** Met LED-verlichting bespaart een hotel veel energie. De lampen hebben bovendien een lange levensduur.
- **Zonnepanelen (PV-cellen).** Zonnepanelen kunnen op vrijwel ieder gebouw geplaatst worden. Door gunstige subsidieregelingen zijn ze gemiddeld binnen tien jaar terugverdiend, terwijl ze veel langer meegaan.
- **Warmtepomp.** Warmtepompen kunnen het hotel (inclusief het water) verwarmen met een minimum aan energieverbruik. Omdat de warmtepomp nog relatief duur is, is de terugverdientijd gemiddeld nog wel tien jaar of langer.

In de tabel hieronder is te zien wat de verschillende maatregelen globaal kosten en wat hun terugverdientijd is, afhankelijk van de grootte van het hotel.

### Maatregelen voor verduurzamingen hotelvastgoed: investering, besparing en terugverdientijd

Opp.	Energie management en energie zorg			LED verlichting			Warmteterugwinning*			Elektrische warmtepomp			PV-cellen		
	Investering	Jaarlijkse besparing	TVT	Investering	Jaarlijkse besparing	TVT	Investering	Jaarlijkse besparing	TVT	Investering	Jaarlijkse besparing	TVT	Investering	Jaarlijkse besparing	TVT
<1000	€ 2.749	€ 2.605	1,1	€ 9.240	€ 2.505	3,7	€ 2.651	€ 3.828	0,7	€ 27.000	€ 1.357	19,9	€ 18.117	€ 1.881	9,6
1000-2000	€ 2.800	€ 5.332	0,5	€ 21.344	€ 5.784	3,7	€ 5.005	€ 7.280	0,7	€ 39.000	€ 2.078	18,8	€ 40.932	€ 4.673	8,8
2000-4000	€ 3.840	€ 9.818	0,4	€ 44.312	€ 12.020	3,7	€ 9.434	€ 14.598	0,6	€ 66.000	€ 6.245	10,6	€ 67.705	€ 7.196	9,4
4000-8000	€ 4.250	€ 17.767	0,2	€ 68.976	€ 13.8000	5,0	€ 14.274	€ 29.189	0,5	€ 72.600	€ 6.920	10,5	€ 89.252	€ 7.461	12,0
8000>	€ 4.350	€ 34.614	0,1	€ 183.912	€ 45.354	4,1	€ 34.486	€ 56.936	0,6	€ 82.400	€ 8.669	9,5	€ 221.687	€ 20.658	10,7

\*WTW is een gebouw specifieke maatregel die niet bij alle hotels kan worden toegepast

TVT: terugverdientijd in jaren

Bron: CFP Greenbuildings (juli 2018)

Geen van de maatregelen die onderzocht zijn, is afhankelijk van het bouwjaar van een hotel. Wel is het zo dat het effect van een maatregel afhankelijk kan zijn van de status van een gebouw: de bedragen en terugverdientijden zijn bij een hotel met weinig isolatie of met oude installaties soms anders dan bij een goed geïsoleerd hotel met nieuwe installaties.

Ook de omvang van het hotel (aantal vierkante meters) heeft bij sommige energiemaatregelen invloed op de investering en terugverdientijd (overigens zijn bij iedere hotelomvang alle maatregelen mogelijk).

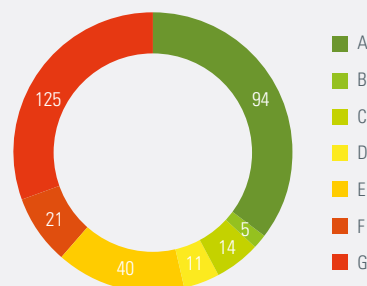
De investeringen en besparingen zijn vaak hoger naarmate het hotel groter is.

## Andere milieubesparingen leveren nog eens 37 miljoen op

Uit eerder onderzoek van EcoChain en ABN AMRO bleek al dat de hotelsector jaarlijks 37 miljoen euro kan besparen door op een circulair businessmodel over te stappen. Denk hierbij aan verduurzamingsmaatregelen als waterbesparing, het tegengaan van voedselverspilling, of overstappen op groene energie.

Dit levert overigens niet alleen hotels wat op; ook de milieu-impact van hotels wordt zo verlaagd, wat de maatschappij omgerekend een besparing van 40 miljoen oplevert. Lees [hier](#) het volledige rapport.

### Verbeterde energielabels na implementatie van erkende maatregelen, met een terugverdientijd korter dan 5 jaar



Bron: CFP Greenbuildings (juli 2018)

## Toekomstige wetgeving

Voor hotels groter dan 500 vierkante meter (verreweg de meeste dus), geldt sinds juli 2015 de verplichting om het energielabel te tonen op een zichtbare locatie. De maatregel is waarschijnlijk een eerste stap van de overheid op weg naar wetgeving die al is aangenomen voor kantoren. Eigenaren van kantoorgebouwen mogen deze na 2023 alleen nog gebruiken indien deze minimaal energielabel C hebben. Per 2030 is voor kantoren energielabel A verplicht.

Het lijkt een kwestie van tijd dat voor hotels dezelfde regels gaan gelden. De overheid wil immers dat de Nederlandse economie in 2050 volledig circulair is. De toeristenindustrie, met inbegrip van de hotels en vliegmaatschappijen, is goed voor 8 procent van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen. Om te voldoen aan de doelstellingen van de Paris Climate Agreement moet de internationale hotelsector zijn CO<sub>2</sub>-uitstoot in 2030 met 66 procent hebben teruggebracht ten opzichte van 2010. In 2050 moet dat zelfs 90 procent zijn.

## Ook hotelgast wil duurzaamheid

Er zijn voor hotels meer redenen om te verduurzamen. De belangrijkste: de consument (ook de zakelijke) wil het. Zo verblijven zakelijke reizigers steeds vaker in groene hotels. De belangrijkste reden: meer dan 33 procent van alle Nederlandse bedrijven sluit hotels zonder duurzaamheidslabel uit van overnachtingen door medewerkers, een percentage dat ieder jaar toeneemt. Toeristen vragen eveneens steeds vaker naar duurzame reis- en verblijfsmogelijkheden. Liefst 58 procent van de leden van de ANVR (de branchevereniging van de reissector) zag de vraag naar eco-vakanties stijgen, zo blijkt uit het halfjaarlijkse onderzoek [Trust in Travel](#). Dit beeld wordt bevestigd door onderzoek van Booking.com. Uit diens [Sustainable Travel Report](#) van dit jaar blijkt dat 87 procent van de ondervraagde reizigers duurzaamheid belangrijk vindt. Vorig jaar was dit 65 procent. Ook is het percentage reizigers dat daadwerkelijk gebruikmaakt van duurzame reis- en verblijfsmogelijkheden gegroeid: van 34 procent vorig jaar naar 39 procent dit jaar.



Een voorbeeld van een hotel dat flinke stappen heeft gezet op het gebied van energiemangement, is het NH Conference Centre Leeuwenhorst. Het Noordwijkerhoutse hotel wist vorig jaar de energieconsumptie per hotelkamer met 15 procent terug te dringen. Naast isolatie en het gebruik van zonlicht voor verlichting en zonnepanelen, introduceerde het hotel ook een centraal gestuurd verwarmings- en energiemonitoringssysteem en installeerde elektrische oplaadpunten voor de auto's van gasten. In 2017 won dit NH Hotel de Green Team Award van Green Key en kreeg dit jaar ook de Green Hotelier Award uitgereikt.



De belangrijkste reden voor toeristen om voor een duurzaam verblijf te kiezen is de milieupact zo laag mogelijk houden. Tweederde van de reizigers die hun reis duurzaam willen inrichten, is zelfs bereid om minstens 5 procent meer te betalen om de milieupact zo laag mogelijk te houden.

Millennials zijn volgens onderzoeksbureau [GlobalData](#) het meest geïnteresseerd in eco-vriendelijke vakanties. Dit geldt ook voor Nederlandse millennials, blijkt uit onderzoek van [Hotels.com](#). Daarin geeft ruim een derde van de geënquêteerden uit deze groep een voorkeur aan voor eco-vriendelijke hotels, tegenover slechts 5 procent van de vijftigplussers. Volgens [Hotels.com](#) is die trend onder meer terug te zien in de stijging van het aantal overnachtingen in 'eco-chique' hotels.

Veel duurzaamheidsminnende toeristen kijken specifiek naar concrete maatregelen die reisorganisaties en accommodaties hebben genomen om duurzaamheid door te voeren. Het simpele verzoek aan gasten om handdoeken zo lang mogelijk te gebruiken schiet voor hen tekort als het geen onderdeel is van een bredere duurzaamheidsstrategie, zeker als het hotel de badkamer nog steeds voorziet van plastic bekertjes en toiletartikelen. Steeds meer reizigers nemen geen genoegen meer met 'greenwashing'. Hotels die het label 'eco-vriendelijk' of 'groen' willen verdienen, zullen echt aan de bak moeten.

Groene keurmerken rukken op bij digitale boekingsites. Consumenten die duurzaam op reis willen, kunnen gebruik maken van een stijgend aantal groene boekingsmogelijkheden. [TripAdvisor](#) markeert milieuvriendelijke hotels en B&B's op zijn website met bronzen, zilveren, gouden of platina 'eco-leaders' wat het eenvoudig maakt ecologisch verantwoorde accommodatie te vinden en boeken. Volgens [TripAdvisor](#) scoren hotels met zo'n badge gemiddeld 7 procent beter in de reviews dan andere hotels.

Metazoekmachine [Kayak](#) geeft reizigers de mogelijkheid met een 'eco-friendly'-filter te zoeken naar duurzaam opererende hotels. Volgens deze zoekmachine nam het aantal zoekopdrachten waarvoor dit filter werd gebruikt vorig jaar met 30 procent toe ten opzichte van 2016. De groene Nederlandse boekingsite [BookDifferent.com](#) werkt met zestien door de [Global Sustainable Tourism Council \(GSTC\)](#) erkende milieulabels die alle onafhankelijk toezicht houden op de door hen gecertificeerde hotels. Vaste aandachtspunten zijn onder meer: waterhergebruik, afvalscheiding, energiebesparing en gebruik van

### Carbon footprint voor hotels

<9.99 kg    10 - 14.99 kg    15 - 19.99 kg    >20 kg



Bron: [BookDifferent.com](#)

verantwoorde schoonmaakproducten. De door een onafhankelijke stichting opgezette website publiceert ook de geschatte CO<sub>2</sub>-voetafdruk van elk hotel. Een voetafdruk onder de 9,99 kilo CO<sub>2</sub> is volgens de site de meest duurzame optie, een voetafdruk van meer dan 20 kilo CO<sub>2</sub> de minst duurzame. In totaal kunnen reizigers zo'n 1,1 miljoen hotels boeken via de site. Voor [ABN AMRO](#) bracht [BookDifferent.com](#) de milieuprestaties van de Nederlandse hotelsector in beeld. Gemiddeld stoten de 2.861 onderzochte Nederlandse hotels dit jaar 11,83 kilo CO<sub>2</sub> per overnachting uit. De milieupact per overnachting staat daarmee gelijk aan een autorit van Amsterdam naar Breda (110 kilometer), wanneer je die maakt met deze [Volkswagen Polo](#).

### De invloed van reviews

Reviews van andere hotelgasten spelen een zeer belangrijke rol bij de hotelkeuze van consumenten. Volgens [TrustYou](#), 's werelds grootste online reviewplatform, kijkt liefst 95 procent van alle reizigers eerst naar reviews voor ze een reis boeken. Ongeveer 20 tot 40 procent noemt dit zelfs een doorslaggevende factor, blijkt uit eerdere onderzoeken. Daarmee hebben deze reviews meer invloed op reisbeslissingen dan social media. Een populair platform voor reviews is [TripAdvisor](#). Volgens een studie van [Oxford Economics](#) beïnvloedt het platform hiermee liefst 10,3 procent (ofwel 546 miljard dollar) van de wereldwijde toeristische bestedingen. Het is dan ook niet vreemd dat de beloning van het hotelmanagement steeds vaker wordt gekoppeld aan de beoordelingen van onafhankelijke reviewanalisten, zoals [Olery](#) uit Naarden. Uit data van [Olery](#), die gebaseerd zijn op reviews van

reizigers, blijkt dat hotelgasten over het algemeen het meest tevreden zijn over eten en drinken (F&B), bar, locatie, personeel en rust. Ze zijn het minst tevreden door geluidsoverlast, hygiëne, de kamer en de badkamer.

Specifieke vragen over duurzaamheid worden in reviewvragenlijsten nog maar weinig meegenomen. Het zou interessant zijn als dat wel gebeurt. Niet alleen voor hotelgasten, maar ook voor investeerders in hotels. Investeerders letten bij investeringen in hotels niet alleen scherp op onafhankelijke reviews, maar ook op duurzaamheidsbeleid en in hoeverre dat tot een goed en coherent verhaal (storytelling) is verwerkt. Reviews die specifiek op die aspecten zijn gericht, zouden voor hen veel toevoegen.

## Hoe denken ondernemers over duurzaamheid?

Uit onderzoek door GfK Research in opdracht van ABN AMRO (juli 2018) blijkt dat de helft van de 350 ondervraagde ondernemers binnen hun organisatie (pro) actief bezig is met duurzaamheid en 28 procent reactief. Een vijfde geeft aan dat zij weinig tot niets doen op dit gebied.

De ondervraagde organisaties hebben nu vooral aandacht voor duurzaamheid bij hun inkoopbeleid en bij langetermijninvesteringen. Efficiënter omgaan met energie in bedrijfsgebouwen staat bij twee vijfde van de ondervraagden op de agenda. Driekwart van de ondervraagden heeft van de term circulariteit gehoord. De helft van hen weet goed wat deze term inhoudt.

56 procent staat positief tegenover investeren in circulariteit. Het ontbreekt ondernemers iets vaker aan mogelijkheden (tijd en kennis) om te investeren in duurzaamheid of circulariteit dan aan middelen (geld en personeel). Voor degenen die nu nog (bijna) niets doen op het gebied van duurzaamheid spelen beide drempels een even grote rol. 59 procent van hen geeft daarnaast aan dat de vele extra kosten op korte termijn voor hen een drempel vormen om te investeren in duurzaamheid of circulariteit.

Hotels kunnen hun kennis van duurzaamheid vergroten door zich aan te sluiten bij een keurmerk. Nu zijn er volgens onderzoek door de University of Sustainable Development in het Duitse Eberswalde wereldwijd inmiddels 150 tot 180 labels die zich richten op duurzaam toerisme. Slechts 26 daarvan zijn erkend door

de zelfstandige koepelorganisatie Global Sustainable Tourism Council (GSTC), die in 2016 ook zijn Industry Criteria voor hotels en touroperators lanceerde.

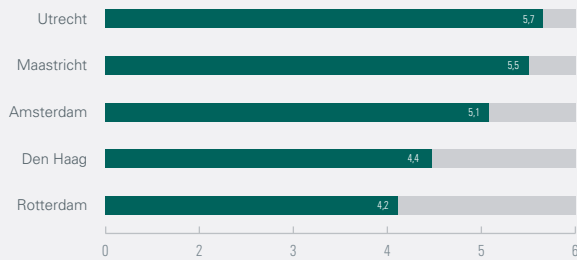
Drie veelgebruikte labels zijn Green Key, Green Globe en BREEAM. Dit laatste keurmerk heeft een beoordelingsmethode waarmee in tientallen landen de duurzaamheidsprestatie van gebouwen wordt bepaald. Daarom zien ook internationale hotelinvesteerders het keurmerk graag terug bij investeringen. Het Nederlandse keurmerk BREEAM-NL wordt verstrekt door de Dutch Green Building Council. Sinds juni 2018 biedt ABN AMRO vastgoedeigenaren een snelle, laagdrempelige manier om gebouwen te beoordelen op basis van het duurzaamheidslabel BREEAM-NL In-Use. Hiervoor worden geen kosten gerekend.

## Stadsbestuur kan groene hotels belonen

Non-profit organisatie [Green Destinations](#) bekijkt voor de Nederlandse steden hoe zij zich ontwikkelen op het gebied van verduurzaming. Zo scoren steden op vier thema's: natuur, cultuur, duurzame/circulaire economie en het beleid van de stad op het gebied van duurzaamheid. Verder kijkt Green Destinations ook naar zaken als illegale prostitutie en authenticiteit. Als we kijken naar hun rapporten dan scoren Utrecht en Maastricht het hoogst, maar wel een magere voldoende.

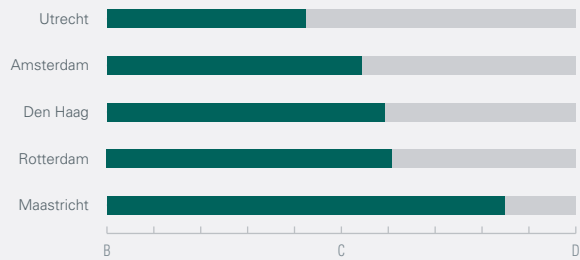
De energielabels van alle utiliteitsgebouwen in betreffende steden laten zien dat bijvoorbeeld Rotterdam significant beter scoort dan Maastricht. Dit komt onder meer doordat er relatief veel nieuwe hotels zijn gebouwd in de havenstad. Deze zijn doorgaans groener dan de oudere al bestaande hotels. Nederlandse gemeenten kunnen een rol pakken in de verduurzaming van de hotelsector door hun toeristenbelasting op de energielabels te baseren. Nu varieert de toeristenbelasting van gemeente tot gemeente. In Amsterdam betaalt een toerist in het centrum 6 procent van de hotelprijs; buiten de ring is doorgaans 4 procent van toepassing. In Maastricht betaalt een toerist één euro per ster. Als de hotelsteden de toeristenbelasting zouden baseren op het energielabel van het hotel, belonen zij de duurzame koplopers en geven zij de achterblijvers een zetje in de goede richting. Voorwaarde hiervoor is wel dat de berekening van toeristenbelasting duidelijk wordt uitgelegd op de eindafrekening. Hiermee creëer je bewustwording bij hotelgasten: zij snappen waarom ze meer of juist minder betaald hebben dan tijdens een vorig bezoek.

### Duurzaamheidscijfers voor de vijf grootste Nederlandse hotelsteden, op een schaal van 1 - 10.



Bron: Green Destinations

### Het gemiddelde energielabel van utiliteitsgebouwen van de vijf grootste hotelsteden van Nederland.



Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2018).

## Conclusies

De Nederlandse hotelsector blinkt niet bepaald uit in energiezuinigheid. Slechts een kwart beschikt over een energielabel C of hoger. Met relatief eenvoudige maatregelen met een terugverdientijd van minder dan vijf jaar kan het aantal hotels met dat label (of hoger) verdubbelen. Het is om meerdere redenen verstandig voor hotels om verduurzaming hoog op de agenda te zetten. Investerings daarin verdienen zich niet alleen gemakkelijk terug, hotelgasten houden ook steeds bewuster rekening met duurzaamheidsaspecten bij de keuze van een hotel. Boekingsites versterken dat door steeds vaker expliciet te vermelden hoe duurzaam een hotel is. Ook in de slag om de zakelijke hotelgast wordt duurzaamheid steeds belangrijker. Ruim een derde van de werkgevers in Nederland staat het personeel alleen toe te overnachten in hotels met een duurzaamheidslabel.

Daarnaast is de kans groot dat de wetgever strengere eisen gaat stellen aan hotels. In dat geval moeten hotels waarschijnlijk verplicht over ten minste energielabel C beschikken. Op lange termijn wordt dat vermoedelijk zelfs een verplicht energielabel A. Ook gemeentebesturen kunnen bijdragen aan een versnelde verduurzaming van de hotels in hun gemeente, bijvoorbeeld door de toeristenbelasting te verhogen voor hotelgasten die overnachten in een minder duurzaam hotel.



# Colofon

Dit rapport is een uitgave van ABN AMRO

## Auteurs



Stef Driessen  
stef.driessen@nl.abnamro.com



Selma van der Graaf  
selma.van.der.graaf@nl.abnamro.com

## Onderzoek

Met veel dank aan:

BookDifferent.com (Lonneke de Kort)

CFP Green Buildings (Pieter de Graaf)

Olery (Hans Keukenschrijver)

Universiteit Maastricht (Ilse van Ipenburg)



## Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie, die op zorgvuldige wijze in onze analyses en prognoses zijn verwerkt. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd. Het gebruik van tekst en/of cijfers uit deze publicatie is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.

© ABN AMRO, juni 2018

Deze publicatie is alleen bedoeld voor eigen gebruik. Verveelvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van ABN AMRO Bank. Teksten zijn afgesloten op 13 juni 2018.

